

DR. HİKMET KIVILCIMLI'NIN DEVLET TEORİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Tutku ÇAVUŞOĞLU¹

Öz

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "tarih tezi", aynı zamanda genel devlet teorisi. Bu teori, Türk devlet teorisinin genel çerçevesidir. Bu çalışmada yazarın genel devlet teorisi ve Türk devlet teorisinin ne olduğu üzerine tartışma yürütülmektedir. Kıvılcımlı devlet teorisinde Marksizm'e dayanmasının yanı sıra tamamen kendine özgü kavramlarla özgün bir anlatı sunmaktadır. Temelinde Marksist devlet teorisi olan formülasyonunda, tarihsel özgüllüklere vurgu yapan bir teoriyi şekillendirmiştir. Osmanlı Devleti örneği üzerinden geliştirdiği Türk devlet teorisi ile genel devlet teorisi somutlaşmaktadır. Bu çalışmada Kıvılcımlı'nın devlet teorisinde barbar toplumların ya da göçebelerin devlet kurup kuramayacakları, hangi aşamalardan devlet aşamasına geçtikleri ve devletin kökeninin ne olduğu gibi konular tartışılmaktadır. Devlet teorisi ortaya koyulurken teorisini besleyen yöntemi ve düşünsel kaynakları da incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Marksizm, Osmanlı Devleti, Üretici Güçler, Göçebe Devlet.

---

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Bilimleri Doktora Programı, tutkuucavusoglu@gmail.com ORCID: 0000-0002-9464-7758.

AN ANALYSIS OF THE STATE THEORY OF DR. HİKMET KIVILCIMLI

Abstract

Dr. Hikmet Kıvılcımlı's "history thesis" is also a general state theory. This theory is the general framework of Turkish state theory. In this study, a discussion is carried out on the author's general state theory and what the Turkish state theory is. In addition to being based on Marxism in his state theory, it offers an original explanation with its own concepts. In its formulation, which is based on Marxist state theory, it has shaped a theory that emphasizes historical specificities. The general state theory is embodied in the Turkish state theory that he developed on the example of the Ottoman Empire. In this study, in Kıvılcımlı's state theory, issues such as whether barbarian societies or nomads can establish a state, from which stages they pass to the state stage, and what the origin of the state is are discussed. While the theory of the state is discussed, the method and intellectual sources that support the theory are also examined.

Keywords: State, Marxism, Ottoman State, Productive Sources, Nomadic State.

Giriş

Dr. Hikmet Kıvılcımlı Türkiye sosyalist hareketi ve Türkiye düşünce tarihi içerisinde ayrıksı bir yazar ve düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok açıdan incelemeye tâbi tutulması gereken Kıvılcımlı, verdiği 100'ü aşkın eserinde Kürt meselesinden işçi sınıfına, edebiyat-ı cedide eleştirisinden Hegel analizine, kadın konusundan dil sorununa kadar çeşitli konuları incelemiştir. Özellikle sosyalist solun önde gelen isimlerinden biri olarak Marksizmi en derin ayrıntılarına kadar inceleyen Doktor'un² en dikkate değer çalışmalarından biri ise tarih tezidir. Bu çalışmanın amacı da tarih tezi üzerinden Kıvılcımlı'nın genel devlet teorisini ortaya koymak ve Türk devlet teorisi hakkındaki görüşlerini irdelemektir.

Kıvılcımlı'nın tarih yaklaşımına ve çalışmalarına Türkiye'de yeterince yer verilmemiştir. Gerek Osmanlı Devleti üzerine yazdıkları hakkında, gerekse genel devlet teorisi hakkındaki çalışmalarına bu alanda çalışan, üretim yapan akademisyen ve araştırmacılar neredeyse hiç gönderme yapmamaktadırlar. Ümit Hassan istisna tutulursa Doktor'a kapsamlı biçimde

---

² Hikmet Kıvılcımlı tıp doktorudur. Gerek sol-sosyalist cenahta, gerekse hakkında yapılan çalışmalarda sıklıkla "Doktor" nitelemesiyle Kıvılcımlı'dan bahsedilmektedir. Bu çalışmada da zaman zaman bu nitelemeye başvurulmuştur.

atıf yapan, onun çalışmalarından faydalanan veya eleştirel olarak incelemeye tâbi tutan neredeyse hiç tarihçi yoktur (Erdoğan, 2020: 35-44). Tarihçilerin genel olarak görmezden geldiği Kıvılcımlı, genellikle siyaset bilimcilerin, düşünce tarihi üzerine çalışanların ya da akademi dışındakilerin atıf yaptığı bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakkında birçok kitap yazılmasına, üç tane kapsamlı sempozyum ve etkinlik dizisi³ düzenlenmesine rağmen devlet teorisi açısından Doktor'un çalışmaları kapsamlı bir biçimde incelenmemiştir. Bu çalışmadaki amaç bu eksikliği gidermektir.

Kıvılcımlı'nın "tarih tezi", aynı zamanda yazarın genel devlet teorisiidir. Kıvılcımlı bu tezi hayatı boyunca işlemiş ve farklı yayınlara konu etmiştir. Bu çalışmanın ilk bölümünde tarih tezi/ genel devlet teorisi irdelenecek, konunun daha net olarak anlaşılması için diyalektik materyalizm, Kıvılcımlı'nın tarih tezinin İbn Haldun ve İslâm ile ilişkisine dikkat çekilecektir. İkinci bölümde ise Kıvılcımlı'nın Türk devlet teorisine ve Osmanlı Devleti'ne ilişkin analizleri ele alınacaktır. Doktor'un Türk devlet teorisindeki sınırı Osmanlı Devleti'dir. Analizleri genel olarak Osmanlı Devleti üzerine yazdıklarında bulunmaktadır. Doktor'un genel devlet teorisi ve Türk devlet teorisini birlikte düşünmek gerekmektedir. Türk devlet teorisi ile ilgili yazdıkları genel devlet teorisini somutlaştırmaktadır.

Kıvılcımlı 69 yıllık yaşamının 50 yılını teorik ve pratik mücadelenin içinde geçirmiştir. Komünist tevkifatından 22,5 yıl yatmış olan Hikmet Kıvılcımlı, hapisaneyi bir okul olarak görmüştür. 1929 yılında tutuklanırken dirençli bir ifadeyle "Hepimiz, çıkarken kızıl bir profesör olarak çıkacağız" demektedir (Kale, 2017: 13-15). Birçok eserini hapisanedeyken kaleme almıştır. Devlet teorisine ilişkin çalışmaları da esas olarak bu ortamda şekillenmiştir. Fakat eserleri yoğun bir şekilde 1965-1971 yılları arasında (14 eser) ve 1971 yılında ölümünden sonraki dönemde (31 eser) yayınlanmıştır (Kale, 2014: 5-6). Bu çalışmanın konusu olan devlet teorisi ile ilgili temel çalışmaları da bu dönemlerde yayınlanmıştır.⁴ Bunlar 1965 yılında yayınlanan *Tarih Devrim Sosyalizm*, 1970 tarihli *Toplum Biçimlerinin Gelişimi* ve ölümünden sonra 1974 ve 1978 yıllarında iki cilt olarak yayınlanan *Osmanlı Tarihinin Maddesi* başlıklı kitaplardır. Bunlar dışında *Tarih Yazıları, İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş: İngiltere*,

³ Bu sempozyum ve etkinlikler ise şunlardır; 9 Kasım 2008 tarihinde Teori ve Politika ile SODAP tarafından düzenlenen "Kıvılcımlı Sempozyumu", 17/18 Ocak 2013 tarihlerinde Demir Küçükaydın'ın Köksüz Yayınları tarafından düzenlenen "Dr. Hikmet Kıvılcımlı Sempozyumu" ve Kıvılcımlı Enstitüsü Derneği tarafından Kıvılcımlı'nın ölümünün 50. Yılı vesilesiyle 2021 yılında düzenlenen etkinlik dizisi.

⁴ Bu çalışmada esas olarak Ahmet Kale'nin 2014 yılında yayınladığı *Kıvılcımlı Külliyyatı* isimli bibliyografyasına atıf yapılırsa da Kıvılcımlı'nın ölümünden önceki en yakınlarından olan Fuat Fegan'ın 1977 yılında yayınlanan *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası* kitabına da karşılaştırmalı olarak bakılmıştır.

İlkel Sosyalizmden Kapitalizme Son Geçiş: Japonya, Fetih ve Medeniyet gibi genel devlet teorisi açısından ikincil konumda olan yayınları da vardır.⁵ Kendi ifadesiyle 1926 yılından itibaren üzerinde çalışmaya başladığı tarih tezinin etkisini bütün çalışmalarında görmek mümkündür (Karaca, 2011: 275). Fakat temel olarak dikkate alınması gereken, onun genel devlet teorisinin en gelişkin biçimine yer verdiği yukarıda anılan ilk üç kitaptır. Bu çalışmada bu üç kitap esas alınmıştır. Diğer metinler de incelenmiş ve farklı bir argüman barındırdığı ya da konuyu daha net olarak anlamamızı sağladığı ölçüde kullanılmıştır. Doktor'un Türk Solu Dergisi'ne yazdığı "*Tartışılacak Tarih Tezi*" ve "*Üretim Nedir?*" şeklinde daha sonra kitaplaştırılmış olan yazıları ilgili olduğu ölçüde kullanılmaya çalışılmıştır. Devrimci hareketteki gençlere hitaben yazılmış olması nedeniyle iki metin, tarih tezindeki birçok görüşün özeti gibidir. Keza *Allah-Peygamber-Kitap* metni gibi çalışmalarına da devlet teorisine ilişkin bilgiler olduğu ölçüde gönderme yapılmaktadır. Çünkü Kıvılcımlı'nın yazılarında bazı konuların muğlak kaldığı ya da net biçimde ifade edilmediği görülmektedir. Hepsi aynı sonuca bile varsa, aynı fikri farklı yayınlarda farklı terimlerle ifade etmesi, yazarın devlet teorisini netleştirmeyi zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla ikincil kaynaklardaki bazı argümanlara konuyu daha anlaşılır kıldığı ölçüde atıf yapılmıştır.

1. Genel Devlet Teorisi

1.1. Teorik Arka Plan

Doktor'un tarih tezi ile yöntemi birbiriyle iç içe şekillenmiştir. Dolayısıyla yönteminde içkin olan etkileri görmek gerekmektedir. Çünkü tarih tezinin de şekillenmesinde yöntemi ve bu içkin etkiler ön plandadır. Öncelikle tarihten ne anladığına bakılmalıdır. Kıvılcımlı tarihi beş özellikle tanımlamaktadır.

"1) Tarih, çok yanlıdır. Belli çağlarda yaşamış her bölgenin, medeni olsun, barbar olsun, bütün toplumların her yanlı olaylarını karşılıklı etkileriyle ele almalıdır. 2) Tarih, tezatlıdır. Her gidiş gibi, Tarih akışının yayı, zembereği karşılıklı etkilere yol açan çatışma ve çarpışmalar (zıtlık ve karşıtlıklar)dır. 3) Tarihin temeli, üretimdir: Çatışmalı olaylar, hangi gerekçe ile, ne biçimde sahneye çıkarlarsa çıksınlar, en son duruşmada üretim güçlerini aksettirirler. 4) Tarih, geniş yığınların hareketidir ve 5) Tarih, kesintileriyle de bütündür: Her çağın ve medeniyetin özel karakteristiği kadar, bir çağdan ötekine geçişi de önemlidir. Her çağ, nedenli bağımsız ve eşsiz görünürse görülsün, kendinden önceki ve sonraki çağlara sebep-netice ilişkileriyle bağlıdır" (Kıvılcımlı, 1996a: 223).

⁵ Bunların yanı sıra hâlâ Latin harflerine aktarılmamış el yazmaları da mevcuttur. Bu el yazmaları Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (IISH)'nün arşivinde dijital olarak mevcuttur. <https://search.iisg.amsterdam/Record/ARCH00723>

Bu beş özellik ile özetlediği tarih yaklaşımında geniş yığınlara önem verdiğini, tarihi kişiler üzerinden ve üretimi dışlayarak inceleyenleri kıyasıya eleştirdiğini görmekteyiz. Bu beş madde bile tarih yaklaşımında yönteminin diyalektik materyalizm olduğunu göstermektedir. Doktor çalışmalarını diyalektik materyalizm üzerinden yürütmektedir. Kıvılcımlı diyalektik materyalizmi anlatırken tarih yaklaşımını da anlatmaktadır. Bu yöneme göre olaylar sürekli değişir:

“Diyalektik maddeciliğe göre, olaylar boyuna değişirler. Onun için gerçeklik, yalnız bütün çelişkili gidişleri içinde ele alınırken, pratikle değiştirilmek zorundadır. Her şey gibi insanın ve toplumun kendisi de değişir. Ve bu değişme insanla ilgili olduğu ölçüde insanın düşüncesi ve davranışı ile yapılır. Toplumun gerçekliği- SON DURUŞMADA- hangi mekanizma ile değişir? Toplumun MADDE ÜRETİMİ temelinde DOLAYSIZCA etki yapan ÜRETİCİ GÜÇLER’le değişir. (...) Bütün bilimler gibi, elbet Tarih bilimi de gelişir. Tarihi: Nasıl olsa değişmez bilinen şeylerin ezberlenip tekrarlanması saymak kadar gülünç bir yanıma olamaz. Hele: Marks-Engels ustalar bir yol Tariheil Maddeciliği kurduktan sonra kimin haddine düşmüş Tarihte orijinal aydınlatmaya diye o dindarca alçakgönüllülüklere sapmak, bilimsel sosyalizmi kaçamağa çevirmekten başka sonuç veremez” (Kıvılcımlı, 2017: 140-142).

İlerleyen bölümlerde daha net biçimde göreceğimiz bu yaklaşım, çalışmalarına yüzeysel olarak bakan bir okurun bile fark edebileceği netliktedir. Ama bunu yaparken de özgüllüklere vurgu yaparak, sadece Marks ve Engels’e dayanarak bütün doğrunun Marksizm’de olduğunu söylemenin yanlışlığının da altını çizmektedir. Onun tarih yaklaşımındaki en önemli noktalardan biri de budur. Kıvılcımlı bir Marksist-Leninist olarak Marks’tan, Engels’ten ve Lenin’den etkilenmiştir. Çalışmalarının bir kısmı da zaten bu büyük düşünür ve filozoflara ilişkindir. Fakat tarih tezinde kullandığı kavramların bir kısmının Marksizm’de de bulunmadığının tamamen kendi formülasyonu olduğunun da altının çizilmesi gerekmektedir. Bulunsa dâhi kavramın içeriğinin ya da kullanılma sebebinin farklılaştığı görülmektedir. *Coğrafya ve teknik üretici güçleri, insan ve tarih üretici güçleri, gelenek-görenek ve kolektif aksiyon* kavramları bunlardan bazılarıdır. *İlkel sosyalizm* kavramı da Marksizm’in klasik “komünal toplum” kategorisi dışında, Kıvılcımlı’nın kendi yaklaşımı içinde açıklanmaktadır. *Rönesans, restorasyon, barbar aşısı* gibi kavramlar Kıvılcımlı’da tamamen kendi çizdiği teorinin kalıpları içerisinde farklı bir anlamlandırmaya tâbi olmaktadır (Belge, 1975: 46). Bunlara ek olarak Engels üzerinden Henry Morgan etkisini de burada anmamız gerekmektedir. Tarih tezinde kullandığı birçok kavramın antropolojik kökenlerini Morgan’a atıfla açıklamaktadır. Bu isimlerin dışında tarih tezini çok büyük oranda etkileyen ve İslâm Marks’ı dediği İbn Haldun’dur (Kıvılcımlı, 1996a: 242).

Çalışmalarında sık sık ona atıflarda bulunmaktadır. Kıvılcımlı'ya göre İbn Haldun tarihi bilimsel olarak kavrayan, sosyolojinin bilimsel kurucusu olarak görülmesi gereken biridir. İbn Haldun'un dört önemli katkısından, daha doğru ifade etmek gerekirse tarihin ana prensiplerini bulduğundan bahsetmektedir. Bu katkıların Doktor'un tarih tezinde de izleri görülmektedir. Birincisi “sosyal olaylar ve bunların tarihi belli kanunlara tâbidir.” Tarih çalışmalarında belli bir kanun olduğunu birçok çalışmada vurgulamaktadır. Tarihi rastlantısallıktan kurtaran ve “sistemli ve bilinçli olarak nedenle sonucu birbirine bağlayan” ilk kişi İbn Haldun'dur demektedir. İkinci olarak bu neden-sonuç ilişkisinde mekanik bir determinizm olmadığını, diyalektik bir kavrama ulaştığını belirtmektedir. İbn Haldun'un dünyayı, “olayların karşılıklı olarak birbirini etkilediği ahenkli bir bütün olarak” gördüğünü söylemektedir (Kıvılcımlı, 2011: 229-230). Kendisi de tarihe bütün olarak bakmaktadır. Üçüncü olarak İbn Haldun tarihsel çağların birbirinden farklı olduğunu ve sürekli değiştiğini görmekte ve tarihe de bu değişim üzerinden bakmaktadır. Dördüncü olarak İbn Haldun'u tarihsel materyalizmin bir öncüsü olarak görmektedir. “O, toplumların gelişmesinin iç diyalektiği ile ilgili incelemesinde, işbölümüne büyük önem veriyor, milletleri ve sosyal biçimleri ekonomik üretim tarzlarına göre sınıflandırıyor” (Kıvılcımlı, 2011: 231). İbn Haldun'un devletlerin batışını diyalektik ismini vermeden diyalektik bir bakış açısıyla incelediğini vurgulamaktadır. Aşağıda göreceğimiz tarih tezinde bunun izleri çok daha net olarak görülmektedir. Pek çok çalışmada gönderme yaptığı İbn Haldun'un özellikle devletlere biçtiği yaşam süresine ilişkin düşünceleri, Kıvılcımlı'nın tarih tezinde de açık biçimde görülmektedir.

Tarih tezindeki argümanlarını besleyen bir diğer önemli kaynak ise İslâm ile kurduğu bağlardır. İslâm'ın doğuşuna yönelik yaptığı olumlu vurgu dikkat çekmektedir. Kıvılcımlı İslâm, Osmanlı ve Türkiye'yi birlikte düşünmektedir (Erdoğan, 2017: 491). Kur'an incelemesi yapması ve ilk Müslümanları ortak Müslüman mülkü üzerinden sosyaliste benzetmesi dikkat çekmektedir. Fakat İslâm'ı sadece idealize etmez. Kıvılcımlı'ya göre İslâm, “İlkel sosyalizmi hem kaldırmak, hem sürdürmek gibi çelişkili bir sistem kurma doktrindir. Objektif olarak ilkel sosyalizmi kaldırırken, subjektif olarak ilkel sosyalizmin yazılı olmayan anayasasını bir kerteye dek yazılı biçime sokmaya çalışır” (Erdoğan, 2017: 492). İkinci başlıkta göreceğimiz gibi ilk Osmanlılara yönelik değerlendirmesinde de onların bir tür demokrasisinin olduğunu ve namaz biçiminde örgütlendiğini belirtir. Basit bir ritüelden öte biçimde devletin başındakilerle halkın aynı safta yer alması üzerinden ilk Osmanlıların demokrasisini İslâmi terminoloji ile tasvir eder.

Son olarak ise Doktor'a ilişkin yapılan özgüçlük değerlendirmesine kısaca bakmak gerekmektedir. "Biz bize benzeriz" şeklinde bir özgüçlük Kıvılcımlı'da kesinlikle bulunmamaktadır. *Osmanlı Tarihinin Maddesi*'nde de görülebileceği gibi nevi şahsına münhasır bir durum söz konusu olmadığını vurgulamaktadır. Ömer Lütfi Barkan üzerinden yaptığı tartışmada Osmanlı'nın görülmedik bir şey olmadığını söylemektedir. Barkan'ı eleştirirken, Barkan'ın bir yandan Osmanlı düzeninin bir yenilik teşkil etmediğini söylediğine, bir yandan da "nevi şahsına münhasır" olduğunu ileri sürdüğüne dikkat çekmektedir (Kıvılcımlı, 2020: 457-458). Kıvılcımlı'yı özgücü olarak tanımlamak yerine, onu özgüllüklere yaptığı vurgular bakımından incelemeliyiz. *Osmanlı Tarihinin Maddesi*'nde hem ATÜT ve hem de patrimonyalizm modellerinin eleştirisini yapması, Kıvılcımlı'nın özgücü bir anlayışa sahip olduğunu göstermez. Fransa ile Osmanlıyı karşılaştırarak *dirlik* düzenini *benefice* düzenine benzetmektedir. Ve nevi şahsına münhasırlığı daha somut biçimde de reddetmektedir (Kıvılcımlı, 2020: 471- 473). Bu kısa açıklamalardan sonra tarih tezine daha ayrıntılı bakılabilir. Basit göndermelerin ötesinde her yazdığına yöntemi ve düşünsel kaynaklarını bir biçimde ama Kıvılcımlı'nın dilinden, Kıvılcımlı terminolojisi içinde görülmektedir.

1.2. Tarih Tezi / Genel Devlet Teorisi

Kıvılcımlı tarihi ikiye ayırmaktadır: 1) Tarihten önceki çağlar, yazısız tarih / tarih öncesi ve 2) Tarih, medeniyetle başlayan çağlar, yazılı tarih. Yazılı tarihi de ikiye ayırmaktadır. Protosümerden Batı Roma'nın yıkılışına kadar olan *antika tarih* (kendi açıklamasıyla M.Ö. 5-4 bin yıllarından M.S. 14. yüzyıla kadar giden dönem) ve Batı ortaçağının bitişinden günümüze dek uzayan tek çeşit kapitalist medeniyet, yani modern tarih. Asıl incelediği dönem antika tarih olarak adlandırdığı dönemdir. Bu dönemler arasında *geçiş konakları* üzerine yeterince malzeme olmadığını belirten Doktor, bunun nedenini ise yazıya dayanarak yükselmiş olan medeniyetlerin yazısız barbarlar tarafından alaşağı edilmesiyle açıklamaktadır. Burada "barbar"dan anladığı, bugün anladığımız gibi olumsuz değildir. Henry Morgan'a atıfla barbarı tanımlar:

"Amerikalı Morgan medeniyetten önceki Toplumda iki sosyal çağ ayırır: Birincisi VAHŞET, ikincisi BARBARLIK çağıdır. Yeryüzünde, ilk medeniyet doğarken Vahşet çağını yaşayan toplum kalmamıştır. Bütün dünyayı kaplayan insanlar (aşağı-orta-yukarı) olmak üzere üç konağa ayrılan BARBAR toplumlardır. Bizim bu kitapta söylediğimiz barbarlık, o medeniyetten önceki insanlığın geçirdiği hayat biçimidir. İnsan olarak barbar medeniden çok üstündür: Çünkü yalan, korku ve eşitsizlik bilmez. Medeni: Birbirinden ödü kopan, eşitlik bilmeyen, yalansız konuşmayan

insandır. Bu bakımdan Tarihte bir ulusa Barbar derken, insan olarak onu, medenilerden çok üstün karakterli buluyoruz. Ve göreceğiz, gerçekte de: Medeniler her zaman barbarlardan çok daha gaddar, zalim, müstebit, alçak, yırtıcı, yıkıcı insanlardır. İlkel de olsa, sosyalist bir toplum olan barbarlığın insanı ise yiğit, cömert, toleranslı, Frenklerin Şövalye, Arapların Gaazi, Türkleri Alp dedikleri temiz ülkücü kişilerdendir” (Kıvılcımlı, 1996a: 170).

Barbarların ilkel sosyalist olduklarını, onların ortak mülkiyete dayalı toplum olduklarını vurgulamaktadır. Kıvılcımlı barbarların üstün karakterinin eşitsiz ve sınıflı bir toplum olmamasına bağlamaktadır. Onlar özel mülkiyet bilmeyen, dayanışmaya dayalı, şan şöhret için fetihler yapan insanlardır (Kıvılcımlı, 2020: 68-71).

Diyalektik yöntem ile hareket etmesi nedeniyle üretici güçlere de vurgu yapmaktadır. Kıvılcımlı'ya göre diyalektik yöntem hangi çağda olursa olsun insan toplumunun üretici güçler ile hareket ettiğini göstermiştir. Üretici güçleri de dörde ayırmaktadır. Bunlar teknik, coğrafya, tarih ve insandır. Teknik, toplumun tabiatla güreşinde kullandığı cansız araçlar ve kullanımlarıdır. Coğrafya, toplumu doğrudan doğruya dışarıdan mekân içerisinde çevreleyen maddi ortamdır. Tarih, toplumu doğrudan doğruya içeriden daha doğrusu zaman içerisinde çevreleyen manevi ortamdır. İnsan, toplumun gerek dış-maddi ortamını, gerek iç manevi ortamını teknik-aracıyla işleyen kolektif aksiyondur (Kıvılcımlı, 1996a: 171). Bu dördünü bir arada ele almak gerekmektedir. Tarih ancak o şekilde anlaşılabilir:

“Gerçek insan: hem toplum yaratıcıdır, hem toplum yaratıcısıdır. Tarih, o gerçek insanı: Belirli geçmişinden kalma gelenek, görenekleriyle, içinde yaşadığı belirli coğrafya ve iklim şartlarına göre, belirli bir tekniğe ve metoda dayanarak yaşam güreşinde, gene belirli bir seviyeye ulaşmış kolektif aksiyonundan doğar ve gelişir. Tarihte her şeye can veren bu kolektif aksiyondur” (Kıvılcımlı, 1996a: 171-172).

Marks'ın çeşitli kitaplarında ve özellikle *Alman İdeolojisi* kitabında gelenek görenek ve kolektif aksiyonu üretici güç olarak görüp, kullandığı bilinmektedir (Marks, 1968: 53; Hassan, 1998: 218). Fakat Kıvılcımlı'nın Marks'tan ayrıldığı nokta onun somut ve soyut üretici güçler ayrımı yapmasıdır. Teknik-coğrafya ve tarih-insan ayrımı yaparak üretici güçlerin formülasyonunda kendi özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Doktor'un analizinde tarihsel koşullarda üretici güçlerin bazıları etkili olamazken, bazıları belirleyicidir. Kültürel özgüllüklere göre bazen coğrafya-teknik, bazen de tarih-insan üretici güçleri etkin ve belirleyici olabilmektedir. Burada, gelenek görenek ve kolektif aksiyona vurgusunda hem geneli mutlaklaştıran ilerlemeci lineer dogmatizmin hem özeli mutlaklaştıran kendine özgücülüğün dışında konumlanmak arayışı vardır (Ağcabay, 2015:

263). Dönemin Ortodoks Marksizmi'nin dayattığı Marksizm'in yanılmazlığı ve değişmezliğine yönelik inancı diyalektik yönetime dayanarak eleştirmektedir. Sadece tekniğe vurgu yaparak, diğer üretici güçleri dışlayan ve tarihsel kaderciliğe kadar ulaşan hakim anlayışı eleştirmektedir. Özellikle antika tarihe ilişkin değerlendirmelerinde teknik üretici güç yerine diğer üretici güçlerin rolünü vurgulamaktadır. Kolektif aksiyonun kurucu rolünü vurgulayarak ilerlemeci dogmatik şemanın dışına çıkmaktadır. Dönemin Türkiye sosyalist hareketine bakıldığında görülen ortodoksi de dikkate alınrsa, çok ileri bir aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisi de bu durumu erken dönem yazılarında şu şekilde açıklamaktadır:

“Marks, ‘Hayatlarının sosyal üretimi’ içinde der...Marks’ın [bu sözle] murat ettiği, üretim ilişkileri ile birlikte insanın bütün sosyal varlığı anlamına gelir. İnsanlar üretim ilişkileri içinde sadece yaşama amaçlarını değil, bizzat kendi hayatlarını ve bütün sosyal ilişkileri de yaratmış olurlar. Üretimin yalnız maddi yönleri ele alınrsa, üretim ilişkilerinin uygun düştüğü üretim güçlerinin de yalnız teknik olduğunu kabul etmek sonucuna varılır ki, bu üretim güçlerinin en önemli toplumsal unsuru olan iş gücünü hiç dikkate almamak... kısaca mekanik materyalizme batmak demektir” (Erdoğan, 2020: 54; Kıvılcımlı, 1936: 47-48).

Kıvılcımlı bir diğer kitabında yine bu durumu işlemektedir. Marks ve Engels’in açıklamalarının antika tarihi açıklamak için yeterli olmadığını vurgulamaktadır:

“Tarihöncesine geri gidildikçe, Marks-Engels’in Manifesto’sunun ilk sözünde işaret ettikleri kuraldan dışarıya çıkıveriyoruz kendiliğinden. O ilk söz şuydu: “Tarih sınıfların savaşıdır.” Modern sosyal sınıf güreşlerinin determinizmiyle koşullanmışız bir kez. Ama olayların diliyle düşünüp konuşmayı da metodumuz yapmışız; beynimiz başka türlüsüne elvermiyor. Antik Tarih ve Tarihöncesi çelişkimiz yakamızı bırakmıyor. Çünkü sosyal sınıflar güreşi, Sınıflı Toplumla, Medeniyetle birlikte başlasa da, Modern Çağ’daki keskin Sosyal Devrim olgunluğuna birden bire ulaşamadı. Sosyal sınıf güreşleri Sosyal Devrimleri getiremedi. O zaman işin içine Tarihöncesi ilkel sınıfsız insanın Kolektif Aksiyonu karıştı. Ve olaylar sınıflarla değil “insan” ile açıklanmak zorunda kaldı. Modern Sınıflı Toplum kapanıp Modern Sınıfsız Toplum doğarken de sosyal sınıfların önemi azalarak yine “insan”ı incelemenin, “insan”la konuşmanın öne çıkabileceği gibi. Çünkü “Giriş”te andığımız gibi, İnsanlık Tarihi, Komün Çekirdeğinin kendisini yeniden üretilişinden ibarettir. Devrimcilik, Üretici Güçler kadar Komün’ün de eseridir” (Kıvılcımlı, 2018: 109-110; Okur, 2017: 451).

Burada sosyal devrimin gerçekleşmediği antika tarihi, tarih ve insanı yani somut üretici güçler olarak gelenek görenek ve kolektif aksiyon kategorileriyle açıklamaktadır. Kıvılcımlı’nın bu kavramları kullanma

nedeni, tarihi kültürel özgüllükler üzerinden anlamaya çalışmasıdır. Özgünlüğü buradan kaynaklanmaktadır. Dönemin Ortodoks Marksizm'inden farklılaştığı nokta da budur.

Buna ek olarak yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi iki tip devrimden söz etmektedir: *Tarihsel devrim* ve *sosyal devrim*. Tarihsel devrim antika tarihte gerçekleşmektedir; antika tarihte sosyal devrim imkânsızdır. Sosyal devrim modern medeniyette görülen bir olgudur. Antika tarihte üretim biçimleri değişmez; dolayısıyla sosyal devrim gerçekleşmemektedir. Antika tarihteki devrimlerde, çökmek üzere olan medeniyetlerde üretici güçleri boğan üretim ilişkilerini kökünden kazıyacak “barbar aşısı” gerekmektedir. Barbar akınları eskimiş medeniyeti yıkıp, yeni bir medeniyeti doğurmaktadır. Bunun nedeni, eskimiş medeniyette bunu gerçekleştirecek bir sosyal sınıfın bulunmamasıdır. Bu dinamik barbar aşısı ile eskimiş medeniyetin yıkılması tarihsel devrimdir (Kıvılcımlı, 1996a: 172-173).

Tarihsel devrimler iki türdür. Birinci tür tarihsel devrimi yapan barbarlar, “yeni üretici güçlerine gebe bir ülkede yaşayan” ve “yukarı barbarlık konağı seviyesine değin yükselmiş kentten çıkan barbarlar: Eski yıkılmış medeniyetin üzerine yepyeni bir orijinal medeniyet kurarlar.” Yukarı barbarlar yıktıkları medeniyetten daha üstün bir üretim mekanizması kurabildikleri için ve yıktıkları medeniyet yerine kendi kurum ve kurallarını koyabilmeleri sayesinde orijinal yepyeni bir medeniyet kurabilmişlerdir. İkinci tür tarihsel devrim ise, “yeni coğrafya ve teknik üretici güçlerine gebe olmayan bir ülkede yaşayan” ve “orta barbarlık konağı seviyesinden yukarı çıkamamış sürücü çoban barbarlarsa, yıktıkları medeniyetin yerine orijinal bir medeniyet kuramazlar.” Bunlar eski orijinal medeniyete olsa olsa bir yenilenme (rönesans) yaşatır, eskiyi diriltir, onun üstyapı kurum ve kurallarını alırlar (Kıvılcımlı, 1996a: 174-175).

Her iki tür tarihsel devrim barbarlıktan medeniyete geçiş olarak da adlandırılabilir. Böyle adlandırdığımızda birinci tür tarihsel devrim, “kentten geçiş” olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarı barbarlık konağında tarih öncesindeki barbar toplumun kendi iç dinamikleri ile tarım ekonomisine içten gelme bir gelişimle vardığında kurduğu kent düzeni vardır. Sosyal işbölümü ve sınıf bölüşümüne kendiliğinden varır. O bölünüş, kendi iç dinamikleriyle devleti de kendi yapısı içinde yaratır. İlk Sümerlerin, en son İslamların kentlerinden medeniyetler bu şekilde ortaya çıkmıştır. İkinci tür tarihsel devrimin bir diğer adı “çadırdan geçiş”tir. Tarih öncesindeki barbar toplum, dışarıdan itilerek çökkün medeniyetin içine dalar. “Onu fethederken, kendisi de fethedilir. Osmanlı Devleti'nin doğuşu çadırdan saraya geçiş ile olmuştur. Kayı boyundaki ilkel komünist kan örgütü, kentlerde tarımla birlikte oluşan sınıf ayrımlarına uğramadan, yani orta barbarlık konağından

yukarı barbarlık konağına atlamadan, doğrudan devlet örgütü biçimine atlamıştır” (Kıvılcımlı, 2020: 179).

Kıvılcımlı'nın bu yaklaşımında kullandığı barbar aşısı kavramı ve tarihsel devrimin iki türü kavramsallaştırması Oppenheimer'in fetih teorisine benzemektedir. Oppenheimer ve diğer fetih teorisyenleri, savaş ve fetihler yoluyla iktisadi bir dönüşüm gerçekleşeceğini ve devletin kökeninin de bu fetih ve savaşlar olduğunu, yani göçebelerin devletin kuruluşundaki aşısı olduğunu söylemektedirler. Fetih teorisine göre göçebeler çiftçilere boyun eğdirmişler ve devlet yerleşiklerin üretim yetenekleriyle göçebe çobanların enerjilerinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır (Oppenheimer, 1984: 70-80); (Carneiro, 2006: 253). Fetih ve savaş teorisini Gumpłowiz'e göre fetih yapanların başarısı üstün birlik ve disiplin sayesinde. Devletin kökeni fetih ve savaştır. Gelişmesi ise fetihle boyun eğdirilenler üzerinde kurulan siyasal egemenlik ve sömürüdür (Güler, 2023: 189-190). Kıvılcımlı'nın metinlerinde Oppenheimer'a, Gumpłowiz'e ya da diğer fetih teorisyenlerine doğrudan ya da dolaylı olarak bir gönderme bulunmamaktadır. Onun fetih teorisine ilişkin temel kitapları da okuyup okumadığı konusunda bilgimiz yoktur. Fakat bu anlatımının fetih teorisi ile benzeştiği görülmektedir. Fakat benzeşse bile aşağıda göreceğimiz gibi Kıvılcımlı devletin kökenini, ilk ortaya çıkışını fetihlerle açıklamamaktadır.

Kıvılcımlı'nın devletin kökenini *birinci* ve *ikinci tip gelişim* şeklinde ikiye ayırarak açıklamaktadır. Birinci tip gelişimde, devletin ortaya çıkışında önce kentlerde yeni bir sınıfın ortaya çıkması etkilidir. Bundan önce ilkel sosyalist toplumda üretim sadece tüketilecek nesnelere sağlamak için ve tüketimle orantılı olarak yapılmaktadır. Fakat medeniyetle birlikte para gücünü elinde bulunduran *tefecî-bezirgân sınıf* ortaya çıkmıştır. Bu sınıfın ortaya çıkması ile birlikte üretim-tüketim dengesi ortadan kalmış ve üretim para kazanmak için bir araç hâline gelmiştir. Üretim-tüketim dengesi ne denli bozulursa tefecî-bezirgân sınıf o kadar fazla para kazanmaktadır. Bu sınıf, medeniyet içerisinde ekonomik sistemi kontrol etmektedir. Bu yeni egemen sınıfın üretimi arttırmak için çabaları sonucunda bir noktada artık kent duvarları aşınmaya başlamıştır. Artık kent pazarının dışına çıkılmakta ve tefecî bezirgân sınıf evrensel bir pazara açılmaktadır. Bu süreçte tefecî-bezirgân sınıf toprak satın alıp, bey ve efendi durumuna gelmiştir.

İkincil tip gelişim daha farklıdır. Medeniyetlerin çöküş çağında tarihsel devrimler olmuştur. Yukarıda bahsettiğimiz barbar aşısı ile yozlaşmış, yıkılmak için bir hamle bekleyen medeniyet yıkılıp yeni bir medeniyet doğmuştur. Daha sonrasında o devrimleri başaran barbarların şefleri ilkel sosyalist kan kardeşliğini bırakıp, eski medeniyetin sınıfları ile birleşmişlerdir. Bu tip gelişimde de egemen sınıf kendi çıkarları için, kendi

egemenlik sahasını korumak için sınıf teşkilatını yani devleti kurmuştur (Kıvılcımlı, 2015: 24-28).

Bu açıklamalarda birinci tip gelişimin devletin kökeni konusunda Marksist teoriyle örtüştüğü görülmektedir. Marks ve Engels'in düşüncesinde devletin kökeni egemen sınıf ile açıklanmaktadır. Toplumda ortaya çıkan işbölümü, artı ürün, özel mülkiyet ve onun sonucunda ortaya çıkmış olan sınıflaşma vardır. Bu sınıflaşma içerisindeki egemen sınıf devleti kendi çıkarlarını muhafaza etmek için kurmuştur (Güler, 2023: 187). İkinci tip gelişim ise yukarıda tarihsel devrim kavramını incelerken gördüğümüz barbarların akınları sonucu ortaya çıkan ve orta barbarlık ve yukarı barbarlık konağı olmak üzere iki biçimde gerçekleşen medeniyete geçişten bahsetmektedir. Birinci tip gelişim her ne kadar Marksist devletin kökeni açıklamasıyla örtüşse de, ikinci tip gelişim Kıvılcımlı'nın formülasyonudur. Yukarıda da vurgulandığı gibi fetih teorisi ve Oppenheimer ile daha çok benzer nokta vardır. Fakat her iki şekilde de devletin kuruluşunda sınıflaşmaya vurgu yapmaktadır. Barbar aşısı ile medeniyetin yıkılması sonrasındaki süreçte de durum bu şekildedir. Burada karşımıza "Barbarlar devlet kurabilir mi?" sorusu çıkmaktadır.

Doktor'un genel devlet teorisini daha net anlamak için onun medeniyet ve barbarlık karşılaştırmasına da bakmak önemlidir. Eğer ticaret, para, yazı ve devlet varsa orada medeniyet vardır. Medeniyetten önce ekonomik ve sosyal görevleri var olan ilk üçü medeniyetin icadı değildir. Ona göre barbarlıkta görülmeyen tek şey devlettir. Burada medeniyet ile barbarlık arasında çok net bir ayırım yapıldığını görmekteyiz. Barbarlıkta herkes silahlıdır. Medeniyette ise yalnız devlet silahlıdır. Medeniyetin özü devlettir. Onun asıl karakteri toplumun ekonomik temelinde o zamana dek var olan kolektif zenginliğe dayanmış sosyalist mülkiyet yerine özel zenginliğe dayalı özel mülkiyetin geçmesidir. Toplumun üstyapısında o zamana dek birbirinden ayrılmaz ve eşit kandaş bütünlüğü yerine, genel olarak eşitsizliğe dayanmış sınıflaşma ve özel olarak bezirgân sınıfı doğmuştur (Kıvılcımlı, 1996a: 320). Buradan barbar toplumların kendi toplum yapıları ile devlet kuramayacakları anlaşılmaktadır. Barbarlar devletleştiklerinde medeniyete geçmektedirler. Alt yapı ve üst yapı bağlamında da tamamen barbarlıktan farklılaşmaktadırlar. Kıvılcımlı devleti tanımlarken de bu çıkarımımızı netleştirmektedir:

"Kent, medeniyetten önce Tarım ile birlikte kurulmuştur. Devlet ise sonradan o kent içinde bezirgân ilişkilerin gelişmesi üzerine, sosyal sınıf çelişki ve çatışmalarını, egemen sınıf adına baskı altında tutabilmek için doğmuş, paranın, yazının ve kişi mülkiyetinin yanbaşımda türeyip yükselmiştir" (Kıvılcımlı, 1996b: 532).

Kıvılcımlı'nın bu açıklamalarından genel devlet teorisi bağlamında barbar toplumların, en azından orta barbarlık konağında olanların kendi iç dinamikleri ile devlet kuramayacağı net olarak anlaşılmaktadır. Devleti kuran doğrudan medeniyettir. Fakat yukarı barbarlık konağında olan barbarların devlet kurup, kuramayacakları konusundaki düşünceleri çok açık değildir. Medeniyetin tanımındaki dört öğeden birini devlet olarak ele alması ve sadece bunun barbar toplumlarda bulunmadığını belirtmesi konuyu çetrefilleştirmektedir. Fakat şunu kolaylıkla söyleyebilmekteyiz; barbar toplumlar medeniyete akınlar yapıp, onu yıktıktan sonra devletleştikleri zaman barbar olma özelliklerini yitirmektedirler.

“Yüce merkezden yola çıkan Medeniyet, önce Barbar akınlarıyla İNKÂR edildi. Sonra Barbarlığın, yani İNKÂRIN İNKÂRI yolundan daha yeni bir medeniyet kuruldu. Her yönden kuruluşta, toplum bağlarını gevşeten etkiler altında ORTAK MÜLKİYET ve ÜRETİM eski gücünü biraz daha yitirdi. KİŞİ MÜLKİYETİ'ne doğru kaydıldı” (Kıvılcımlı, 1996b: 562).

Dolayısıyla barbar toplum yapısına sahip bir devlet olamayacağı sonucunun Doktor'un tarih tezinden çıkarılması mümkündür. Birinci ve ikinci tip gelişim üzerinden yazdıkları da düşünüldüğünde bu durum Doktor'un genel devlet teorisinde açık biçimde görülmektedir. Aşağıda ikinci kısımda özellikle Osmanlı Devleti üzerine yapılacak olan tartışma genel devlet teorisini daha da somutlaştıracak ve geliştirecektir.

2. Türk Devlet Teorisine Bir Bakış: Osmanlı Devleti

Kıvılcımlı'ya göre iki tane Osmanlı vardır. Birincisi Yıldırım Beyazıd'ın Timur'a yenilgisiyle yıkılmıştır. Bunun nedeni Tatar toplumunun hiçbir medeniyetle sınıflaşmaya ve soysuzlaşmaya uğramamasıdır. Barbarlıktan gelen faziletlerini kaybetmemek olarak da ifade edebileceğiniz bu dinamizm Birinci Osmanlı Devleti'ne son vermiştir. Çünkü Osmanlı Türkleri 150 yıldan beri İslâm ve Bizans medeniyetlerinin tesiri altında soysuzlaşmış ve bunalmıştır. Osmanlı'nın kuruluşu sürecinde ise durum çok farklıdır.

“İlk Osmanlı, “bedevi”, daha doğrusu orta barbarlık konağında bulunduğu için, “seferi”(savaşı), avı, seyahati (gezginliği) iş gücü edinmişti. Onun elbiseye, binaya, süse, yiyeceğe, israfa düşkün olmaması, bu sosyal karakterinden ileri geliyordu. Yoksa, Osmanlılar sadece sefere gittikleri için faziletli kalmış ve israftan kaçınmış değillerdir” (Kıvılcımlı, 2020: 90).

Osmanlıların tarih tezi bölümünde irdelenen orta barbarlıktan medeniyete geçen barbar toplumları içerisinde olduğu kolaylıkla söylenebilmektedir. Özellikle İkinci Osmanlı'nın başlaması ile ifade ettiği

Fatih devri bunu daha da somutlaştıracaktır. Fakat o tartışmaya geçmeden önce Birinci Osmanlı'nın kuruluşunu konuyu derinleştirmek için tartışmakta fayda vardır. “Osmanlı devlet olmadan önce, göçebe iken yani tarım ekonomisine geçmeden önce ve hatta ortada memleket yok iken, kendisi vardır. Fütuhat yaptıkça, toprakları ele geçirir ve memleket kurar. Bu kurulan memleket, bir an için, eski medeniyet içinde iler tutar yeri kalmamış devletin kuruluşu ile atbaşı birlik gider” (Kıvılcımlı, 2020: 145). İlk Osmanlıların da bir barbar aşısı olarak eski medeniyeti yıktığı bu alıntıdan çıkarılabilmektedir. Ama burada bir tartışma ya da Doktor'un yaklaşımında bir muğlaklık bulunmaktadır. Doktor, barbar toplumlar devlet kuramaz demektedir. İlk Osmanlılar için yaptığı değerlendirmelerde devlet olup olmadığı konusunda çok çelişkili ifadeler yer vermektedir.

“Fatihden önce Osmanlılığın devletleştiği su götürmez. Ne var ki, bir devletin devlet sayılabilmesi, bağımsızlığı ile ölçülür. Denilebilir ki, Birinci Osmanlı Devleti kendisine süzeren (metbu) saydığı saltanat yıkıldıktan sonra da tam bağımsızlaşamadı. Fatih'e dek, hiç değilse manen Selçukluların vasalı (tâbi olanı) olarak kaldı.(...) Selçukluların yıkılmasından 50 yıl önce olduğu gibi onu yıkan Tatarlara da 50 yıl sonra da haraç ödemeye devam etti” (Kıvılcımlı, 2020: 231-232).

Bu kısa alıntıda hem ilk Osmanlı Devleti demektir, hem de bağımsızlaşmadığı ölçüsünde devlet değil getirmektedir. Özellikle ilk Osmanlı Devleti için kullandığı ifadeler genelde bu minvâldedir. Bu durum onun çalışmalarında uzun uzadıya tartıştığı Osmanlı dirlik düzeninde de görülmektedir. Ona göre, Osmanlı Devleti'nin ilk döneminde toprak düzeni dirlik düzenidir. Dirlik düzeninde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki ana karakter barbar toplumların karakteri olan ilkel sosyalizmdir. Onlar fethettikleri yerleri özel kişi mülkü olması için fethetmiyorlardı. *Gaazi/ilb* ruhu ile fetihleri gerçekleştirmekteydiler. Osmanlı toprak düzenindeki miri topraklarda böyle bir durumun sonucu olarak şekillenmişti. Bu toprak düzeni “genel olarak barbar sosyalizminin, özel olarak ise İslâm sosyalizminin sonucu” olarak oluşmuştu. Kuruluş döneminde ele geçirilen yerler özel mülk olmamaktadır. Gaaziler/ilbler Osmanlılık doğarken, ele geçirilen yerleri kendi malları saymıyorlardı.

“Bu ilbler, hazıra konmuş, hazır yiyici kalem efendileri değildiler. Kelleyi koltuğa alıp, toprakları gavur, Müslüman eski zalim özel kişi mülkiyetinden kurtarmışlardır. Bundan sonra da, o toprakta çalışıp yaşayanların adalet ve şeriat içinde eşitçe, örselenmeksiz yaşamaları uğruna can verip kanlarını akıtmaya kendilerini adamışlardır. İlk Osmanlıların toprak düzeni budur” (Kıvılcımlı, 2020: 388-390).

Kıvılcımlı, Osmanlı Devleti'nin yıkılışını da dirlik düzeninin yerine *kesim/mukataa* düzeninin gelmesine bağlamaktadır. *Osmanlı Tarihinin*

Maddesi kitabının en önemli sorunsallarından biri toprak düzenidir. Burada İkinci Osmanlı Devleti'ne bakılması gerekmektedir. Bu muğlaklık bir ölçüde Fatih Sultan Mehmet ile başlayan İkinci Osmanlı Devleti ile daha anlaşılır bir noktaya gelecektir. Fatih'in Bizans İmparatorluğu'nu fethetmesi ile birlikte ve hatta Fatih'in tahta çıkması ile birlikte yukarıda sözü edilen ilkel sosyalist barbar toplumu geleneğinden kopmalar başlamıştır. Yukarıda tarih tezinde orta barbarlık konağından medeniyete geçen barbar toplumların medeniyetin üstyapı ilişkilerini aldığı vurgulanmıştı. Fatih dönemi Bizans'ın fethi de tam olarak bu durumun örneğidir. Osmanlı Devleti, Bizans'ta hazır bulunan mirasa kolayca sahip çıkmıştır. En baştakinin sıfat ve unvanlarından saray teşkilatına, devlet teşkilatından taşra ve ordu teşkilatına kadar ne varsa İkinci Osmanlı Devleti almıştır. İmparatorluk olabilmek için Fatih'in "atam ve dedem kanunları" dediği göçebe barbar toplumundan gelen gelenek ve göreneklerinden vazgeçilmiştir. Doktor'a göre, Fatih Kanunnamesi de bunun tescilidir. "Göçebe toplumdan sosyal sınıflı medeniyete kesince geçişin belgesidir." Bu da iki aşamada olmuştur. 1) Padişahın tabulaştırılması (ideolojik devletleşme), 2) Devletin padişah çerçevesinde örgütlenmesi (organik devletleşme) (Kıvılcımlı, 2020: 106-121). Burada dikkate değer olan ise sınıflı medeniyete kesin olarak geçiş cümlesidir. Tam olarak devletleşmenin sağlandığı dönemin Fatih Kanunnamesi ile olduğunu vurgulamaktadır:

"İlk Osmanlı Devleti, görüldüğüne bütün ortaçağ Avrupa Feodal devletleri gibi, "melez" bir sosyal-politik tipti. Barbarlıkla medeniyet, orada, belirli ölçüde kırma, karma bir düzen yaratmıştı. Bu düzen, egemen karakterince, sosyal sınıflara parçalanmamış olan barbarlıktan sınıflı medeniyete doğru bir geçiş düzeni idi" (Kıvılcımlı, 2020: 229).

Kıvılcımlı, Fatih dönemine kadar olan süreci "oturmamış devlet" olarak tanımlamaktadır. Toplumun *askercil demokrasisi*, kahramanlık çağı ve sınıfsız ilkel komünizm devletleştiği tarihe karışmıştır. Bu sağlandığı ölçüde de Doktor'un kendi ifadeleri ile "kesin devletleşme" sağlanmıştır (Kıvılcımlı, 2020: 230-231). Sonuç olarak Birinci Osmanlı Devleti denilse de, Kıvılcımlı'nın Osmanlı Devleti'ne yaklaşımında tam olarak devlet olmadığı açıktır. Bunun arkasında yatan sebep ise devlet olabilmek için gerekli olanın medeniyete, yani sosyal sınıflı topluma geçiş olmasıdır. Osmanlı Devleti bunu yapabildiği ölçüde Fatih devrinde kesin olarak devletleşmiştir. Buradan çıkan bir diğer sonuç ise göçebe barbar toplumların kendi iç dinamikleri ile devlet kuramayacağıdır. Fatih devrine kadar devletleşmemeleri tarih tezinde tartıştığı bu argümanı somutlaştırmıştır. Yukarı barbarlık konağındaki barbar toplumların bir anlamda yerleşikliğe geçtiği de düşünülürse göçebe barbar toplumların devleti kendi iç dinamikleri ile kuramayacakları daha da net görülmektedir. Kurduklarında, kendi orijinal

karakteristiği ile yeni bir medeniyet de yaratsalar, artık barbar toplum olmaktan çıkmış durumda olmaktadır.

Bunlara ek olarak bir diğer önemli tartışmaya daha yer vermek gerekmektedir. “Osmanlı Devleti’ni kim kurdu?” tartışması önemli bir tartışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun cevabına ilişkin dört temel yaklaşım vardır. 1) Türkler kurdu, 2) Bizans’ın devamıdır, 3) İslâm devletidir ve 4) Anadolu mucizesidir. Bu dört yaklaşım içerisinde Kıvılcımlı nereye koyulabilir sorusuna tek bir cevap verilmesi mümkün değildir. Eğer İkinci Osmanlı Devleti olarak nitelendirilen Fatih sonrası dönemi ele alınırsa, Bizans İmparatorluğu’nun üstyapı ilişkilerini doğrudan alması nedeniyle ve Türk devlet geleneğinden ya da kendi adlandırmasıyla göçebe barbar toplumunun gelenek ve göreneklerinden vazgeçmesi ölçüsünde Bizans’ın devamı demek gerekmektedir. Bu sadece üstyapı ilişkileri içinde temellendirilmemektedir. Esasen Fatih devriyle birlikte İlk Osmanlıların ilkel sosyalist barbar geleneğinin sonucu olan dirlik düzeni de değişmekte ve kesim düzenine dönüşmektedir. Aşağıda kesim düzeni üzerinden yapılacak tartışmaya geçmeden önce, ilk Osmanlıların kurduğu yapının ele alınması gerekmektedir. Birinci Osmanlı Devleti olarak nitelenen ama Kıvılcımlı’nın üstü kapalı ifadelerle tam olarak devlet olmadığını söylediği dönemdeki yapıyı Türkler kurmuştur. Bu dönemdeki toprak düzeninden askercil demokrasiye kadar birçok konuda göçebe barbar geleneğinin devamı olduğunu söylemek mümkündür. Kıvılcımlı’nın ayrımı bu şekilde ikili bir cevaba sebep olmaktadır.

Doktor, Fatih devri ile birlikte başlayan sürecin aslında yıkılışında kaçınılmazlığı olduğunu söylemektedir. Bunun nedeni dirlik düzeninden kesim düzenine geçiş ve son tahlilde de derebeyleşmedir. Osmanlı Devleti’nin yıkılışına bu çalışma çerçevesinde bakmak, bütünlüğü sağlamak açısından gereklidir. Tam bu noktada Osmanlı toprak düzeni ile Fransa toprak düzeninin benzerliğine yaptığı vurgu önemlidir. Kısaca buna değinerek Osmanlı’nın yıkılışına geçmek faydalı olacaktır. Yukarıda Kıvılcımlı’nın özgücü olmadığını hem Barkan eleştirisi üzerinden, hem Fransa-Osmanlı benzerliği üzerinden, hem de Osmanlı’nın Asya tipi üretim veya mutlak müstebit şark hükümdarı olmadığı üzerinden vurgulanmıştı. Peki, Osmanlı’yı dünya sisteminde nerede konumlandırmak gerekmektedir? Doktor’a göre, Osmanlı’nın dirlik adını verdiği toprak düzeni ile Frankların *benefice* adını verdikleri toprak düzeni aynıdır. Yine aşağıda incelenecek kesim düzeni ile Frankların *fief* toprak düzeni de aynıdır. Gerek dirlik düzeni, gerekse *benefice* düzeni barbarların yarattıkları rönesans ile ortaya çıkmıştır. Roma yıkılırken gelen Hun ve Cermenler ile İslâm yıkılırken gelen Moğol ve Türklerin yarattıkları rönesans Franklarda *benefice*, Osmanlı’nın dirlik dediği miri toprak biçimi olmuştur. Osmanlı’daki miri

topraklar da kamu mülkü statüsündedir. Aynı Osmanlı'daki ilbler gibi ahrimanlar, yani adsız savaşçılar vardır. İlk Fransızlar ilkel sosyalist toprak düzenini yaşatmışlardır. Toprak düzeninde bozulma ile birlikte *benefice*'ler *fief* lere dönüşmektedir. Burada dikkate değer olan Osmanlı'nın Fatih devrinden sonra kesim düzeni ile derebeyleştiğini söyleyen Kıvılcımlı'nın, bunun *fief* olduğunu vurgulamasıdır. Burada çok net biçimde ATÜT ve patrimonyalizm tartışmalarının dışında konumlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde ilkel sosyalizmden gelen, ortak mülkiyete dayanan, askercil demokrasinin var olduğu ve dayanışmacı bir yapı vardır. Bu açıdan doğu despotizmi tartışmalarını açık biçimde eleştirmektedir. Roma ve Bizans İmparatorlukları üzerinden despotluğun sadece Asya toplumlarında görülmediğini, tarihsel gelişim sürecinde Avrupalı devletlerde de görülebildiğini örneklerle özellikle *Toplum Bilimlerinin Gelişimi* kitabında tartışmaktadır (Güler, 2021: 112-113; Kıvılcımlı, 1996b: 494-496). Net olarak söylenebilecek olan ise ATÜT ve patrimonyalizm gibi Osmanlı Devleti'ni genel dünya tarihinden kopartıp, Asya'ya özgü olan toplumdur ve batıdan farklıdır argümanlarının yanlışlığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Osmanlı'nın kesim düzeni için derebeyleşme ifadesini çok net kullanmakla birlikte, feodalizme yönelik doğrudan bir ifade kullanmamaktadır. Fakat *fief*-kesim düzeni benzetmesi itibarıyla Osmanlı'nın bu dönemini feodalizme daha yakın olarak gördüğü çıkarımını yapmak mümkündür (Kıvılcımlı, 2020: 439-440).

Osmanlı'nın kesim düzenine geçişini ürün iradından para iradına geçişle açıklamaktadır. Osmanlı toprak ekonomisindeki bu dönüşümde dikkat çeken mesele ise ordu ve devlet ihtiyacının karşılanmasıdır. "Kesimcilik, yakından bakılırsa, iflasa yüz tutan bir adamın perakende günlük durumunu kurtarmak için, yarımını toptan satışa çıkarması, yahut tamahkar kocakarının altın yumurtlayan tavuğu kesmesine benzer" (Kıvılcımlı, 2020: 514).

Bu döneme kadar özel mülkiyetin çok sınırlı olduğu, kamu mülkiyetinin esas alındığı bir dönemdir. Özellikle Fatih devrini takip eden süreçte Osmanlı Devleti Kanuni devrinde de arşa çıkarak hızla özel mülkiyet esaslı bir döneme evrilmiştir. Miri topraklar meşru ve gayri meşru yollardan şahsi mülkiyet haline getirilmektedir. Bu şekilde miri topraklar topluma faydasızlaşmakta ve derebeyleşmektedir. Kesimci parayı verip, toprağı aldıktan sonra ona karışan olmamaktadır (Kıvılcımlı, 2020: 607-620). Devlet üretici konumundan, tüketici konuma doğru dönüşmektedir. Saltanat dirlik düzeninde bir iken, kesim düzeni ile birlikte merkezdeki sultanın yerine, her vezir ayrı bir saltanatçık oluşturmuştur. Bu noktaya gelince artık vezirler de, ellerinde tuttıkları mukataalar ile birlikte birer derebeyi konumuna gelmektedirler (Kıvılcımlı, 2020: 736-754). Fatih devrinde Osmanlı kesin

biçimde devletleştiği ölçüde derebeyleşme sürecine girer ve bu kaçınılmaz olarak da parçalanmaya ve yıkılışa sebep olmuştur.

ÜRETİM	Dirlik Düzeni		Kesim Düzeni
	Eşkinici	Çiftçi	Kesimci
Üretim Şekli:	Dirlik (bölge)	Çift (küçük tarla)	Malikane (büyük çiftlik)
Üretimde Rolü:	İşleyemez de İşletemez de	Yalnız işler (işletmez)	İşleticiye verir
Üretimde Durum:	İdareci (devlet memuru)	İşleyici (çalışan: alt sınıf)	İşlettirici (çalıştıran: üst sınıf)
HUKUK			
Mülkiyet Hakkı: (bayındırlıkta)	İmarı yok	İmarı mülküdür	İmarı mülküdür
Tasarruf Hakkı:	Yoktur	Bilfiil çalışarak vardır	İster işletir İster işletirmez Kayıtsız şartsız vardır
İlgi Müddeti:	Görevli (ehil vazifeli oldukça)	İşledikçe (ehil ömrü oldukça)	
MÜKELLEFİYET			
Devlete Verdiği İrat Bakımından:	Savaşta barışta hizmet eder	Ürün verir (aynı)	Para verir (nakdi)
Şahıs Bakımından:	Devlet emrinde fiilen tâbi	Toprağa tâbi	Serbest

Tablo 1: Dirlik Düzeni ile Kesim Düzeni karşılaştırması ⁶ (Kıvılcımlı, 2020: 620-621).

Tablo-1'den de açıkça görebildiğimiz gibi toprak düzeni tamamen kesimciler lehine ve devlet aleyhine değişmiştir. Dirlik düzeninden kesim düzenine geçiş ile İbn Haldun'un devletlere 120 yıllık ömür biçmesi ile bağlantı da kuran Kıvılcımlı, kesim düzeni ile birlikte 150 yıl gibi bir sürede köylünün bütün gelirinin kesimciye aktarıldığını belirtir. Bu sistemde çiftçinin ve devletin derebeyleşmeden sonra geliri her geçen gün azalmaktadır. Bir noktada da çiftçinin yaşama imkânı kalmayacak bir

⁶ Bu tablo doğrudan Hikmet Kıvılcımlı'nın *Osmanlı Tarihini Maddesi* kitabından ve orijinaline sadık kalınarak metne alınmıştır.

duruma gelmektedir. Bu durumda dehşet ve vahşetin olmaması, isyanların gerçekleşmemesi mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışındaki iktisadi neden de kesim düzeninin her geçen dönemde sömürüyü arttırmasından kaynaklanmaktadır (Kıvılcımlı, 2020: 722-723). Son kertede Osmanlı Devleti'nin modern döneme geldiğinde bir noktada ortadan kalkmasıyla sonuçlanmaktadır.

Sonuç

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın tarih tezi, aynı zamanda genel devlet teorisinin çerçevesidir. Genel devlet teorisi, devletin kökeni nedir sorusuyla ilişkili olarak Marksist teori ile fetih teorisinin özgün birleşimidir. Türk devlet teorisi ise Eski Türk toplumlarını kapsamaz, Osmanlı Devleti incelemelerine dayanmaktadır.

Kıvılcımlı devletin kökeni sorununu, birinci tip gelişim ve ikinci tip gelişim şeklinde ikiye ayırmaktadır. Birinci tip gelişimde devletin kökenine ilişkin Marksist açıklamayla uyumlu bir biçimde, devletin kökenini sınıflı topluma geçişle açıklarken, ikinci tip gelişimde ise “tarihsel devrim”lerle açıklamaktadır. Kıvılcımlı tarihi; tarih öncesi ve tarih diye ikiye ayırmakta, tarihi (yazılı tarih, medeniyet) M.Ö. 5-4 bin yıllarda başlatmaktadır. Tarih, antika tarih ve M.S. 14. yüzyıldan itibaren modern tarihten oluşmaktadır. Antika tarihte barbarlıktan medeniyete geçiş “tarihsel devrim”lerle gerçekleşmiştir; yani barbar aşısı ile olmuştur. Ona göre yozlaşmış, yıkılmaya yüz tutmuş medeniyetler barbar aşısı ile yıkılmaktadır. Onların yıkılıp yeni bir medeniyetin kurulması için barbarların gelip eski medeniyeti yıkması gerekmektedir. Tarihsel devrimlerin bir türü Sümerler örneğinde olduğu gibi yukarı barbarlıktan gelenlere, ikinci türü Osmanlı örneğinde olduğu gibi orta barbarlıktan gelenlerce gerçekleşmiştir. Medeniyete geçişin bu iki türünden birincisi orijinal, kendi iç dinamiklerinden bir medeniyet kurabilecekken, ikincisi bunu yapma kapasitesine ve olanaklarına sahip olmadıkları için, yıktıkları medeniyetin üst yapısal ilişkilerini almış ve eski medeniyetin bir benzerini kurmuşlardır. Bu tartışmalar çerçevesinde “Barbarlar devlet kurabilir mi?” sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu soruya Osmanlı Devleti üzerinden getirdiği bir açıklama vardır. Buna göre Osmanlı Devleti'nin ilk kuruluşunu çelişkili ifadelerle de olsa, devletleşmemişlik ya da devlete geçiş aşaması olarak nitelemektedir. Dahası “kesin devletleşme”nin Fatih devri ile olduğunu söylemektedir. Fatih devri ile barbarlıktan gelen ilkel sosyalist dayanışmacı değerler ortadan kalkmakta ve sosyal sınıfların ortaya çıkması sonucunda da “kesin devletleşme” sağlanmaktadır. Osmanlı, devletleştiği ölçüde yıktığı Bizans'ın üst yapı ilişkileri almıştır. İkinci Osmanlı Devleti olarak adlandırdığı Fatih devri, sonuç olarak Bizans'ın devamıdır. Birinci Osmanlı Devleti olarak

adlandırdığı Yıldırım Beyazıt'a kadar olan dönem ise Türklerin kurduğu bir yapıdır. Ama tam olarak devlet değildir. Burada örtülü olarak da olsa genel devlet teorisi açısından göçebe barbarların devlet kuramayacağı sonucu çıkmaktadır. Devlet kurdukları, medeniyete geçtikleri zaman, zaten göçebe barbar özellikleri ortadan kalkmaktadır. Bu orta barbarlık konağından medeniyete geçiş durumuna tipik bir örnektir. Osmanlı, devletleştiği zaman derebeyleşmiş ve eski toprak düzenini kaybettiği zamanda yıkılmıştır.

Genel devlet teorisi ve Türk devlet teorisi açısından Kıvılcımlı, devlet teorisini Marksist bir pencereden ama tarihsel özgüllükleri hesaba katarak ortaya koyan özgün bir düşünürdür. Bu açıdan günümüzde de değerini koruduğu ve düşüncelerinin incelenmeye değer olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Ağcabay, Cenk (2015), *Dr. Hikmet Savaşçı Bir Hayat 1902-1971*, (Sosyal İnsan Yayınları).
- Belge, Murat (Haziran,1975), “Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi Üzerine”, *Birikim*, (4), s. 45-59.
- Carneiro, L. , Robert (2006), “Devletin Kökeni Üzerine Bir Teori”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (2), s. 251-262.
- Erdoğan, Necmi (2017), “Kıvılcımlı Söyleminin Uğrakları: Tarih, Gelenek ve Kutsal İhtilalcilik”, Kale, Ahmet (Der.) *Hikmet Kıvılcımlı Kitabı*, (Ankara: Dipnot Yayınları): 481-503.
- Erdoğan, Necmi (2020), “Sunuş”. *Osmanlı Tarihinin Maddesi*, (İstanbul: Yordam Kitap): 15-63.
- Fegan, Fuat (1977), *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası*, (İstanbul: Yayınevi Yok).
- Güler, A. Birgül (2023), *Devlet Bilimi Göçebe ve Yerleşik Devlet*, (Ankara: İmge Kitabevi).
- Güler, A. Birgül (2021), *Türkiye'nin Yönetimi Yapı*, (Ankara: İmge Kitabevi).
- Hassan, Ümit (1998), *İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi*, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları).
- Kale, Ahmet (2014), *Kıvılcımlı Külliyyatı: Ayrıntılı Bibliyografya*, (Bilim ve Gelecek Kitaplığı).
- Kale, Ahmet (2017), “Kimdir Kıvılcımlı?”. Kale, Ahmet (Der.) *Hikmet Kıvılcımlı Kitabı*, (Ankara: Dipnot Yayınları): 13-19.

- Karaca, Emin (2011), *İnadın ve Direncin Adı: Dr. Hikmet Kıvılcımlı*, (İstanbul: Destek Yayınları).
- Kıvılcımlı, Hikmet (2018), *Allah-Peygamber-Kitap*, (İstanbul: Derleniş Yayınları).
- Kıvılcımlı, Hikmet (1936), *Marksizm Kalpazanları Kimlerdir?*, (İstanbul: Köxüs Yayınları).
- Kıvılcımlı, Hikmet (2020), *Osmanlı Tarihinin Maddesi*, (İstanbul: Yordam Kitap).
- Kıvılcımlı, Hikmet (1996), *Tarih Devrim Sosyalizm*, (İstanbul: Diyalektik Yayınları).
- Kıvılcımlı, Hikmet (2011), *Tarih Yazuları*, (İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları).
- Kıvılcımlı, Hikmet (2017), “Tartışılacak Tarih Tezi”, Kale, Ahmet (Der.) *Hikmet Kıvılcımlı Kitabı*, (Ankara: Dipnot Yayınları): 140-152.
- Kıvılcımlı, Hikmet (1996), *Toplum Biçimlerinin Gelişimi*, (İstanbul: Diyalektik Yayınları).
- Kıvılcımlı, Hikmet (2015), *Üretim Nedir?*, (İstanbul: Derleniş Yayınları).
- Marks, Karl (1968), *Alman İdeolojisi*, (Çev. Selahattin Hilav), (İstanbul: Sosyal Yayınlar).
- Okur, Selahattin (2011), “Bu Dünyadan Bir Kıvılcımlı Geçti”. Kale, Ahmet (Der.) *Hikmet Kıvılcımlı Kitabı*, (Ankara: Dipnot Yayınları): 427-453.
- Oppenheimer, Franz (1986), *Devlet*, (Çev. Alâeddin Şenel), (İstanbul: Kaynak Yayınları).

Extended Abstract

Dr. Hikmet Kıvılcımlı's history thesis is also his general state theory. In this study, his general and Turkish state theories are discussed. Not only focusing on state theory, but also focusing on his method and intellectual resources are analyzed. The study includes two parts which are “General State Theory” and “A Look Turkish State Theory: Ottoman State”. Also, general state theory has two subtitles that are “Theoretical Background” and “History Thesis/General State Theory”. His theoretical background is explained due to the fact that his state theory is directly linked to this background. There are three significant points in here. They are his method, which is dialectic materialism, and the relationship between his history thesis and both Ibn Haldun and Islam.

Kıvılcımlı's general state theory is the original combination of Marxist theory and conquest theory in relation to the question of what is the origin of the state. In terms of general state theory and Turkish state theory, Kıvılcımlı is an original thinker who puts forward the state theory from a Marxist perspective but taking into account historical specificities. In this respect, it can be said that it maintains its value today and that its thoughts are significant. On the other hand, Turkish state theory, does not cover the Old Turkish societies. It is based on studies of the Ottoman Empire. He divides the problem of the origin of the state into two: first type of development and second type of development. In the first type of development, in line with the Marxist explanation of the origin of the state, he explains the origin of the state with the transition to class society, while in the second type of development, he explains it with "historical revolutions". Furthermore, Kıvılcımlı divides history into two: prehistory and history. He starts history around B.C. 5-4 thousand years ago. History stage includes ancient history and modern history. Ancient history is the history of before 14th century. There are only historical revolutions in this stage. In ancient history, the transition from barbarism to civilization took place through "historical revolutions"; so it happened with the barbarian vaccine. According to him, civilizations that are corrupt and about to collapse are being destroyed by the barbarian vaccine. In order for them to be destroyed and a new civilization to be established, barbarians must come and destroy the old civilization.

One type of historical revolutions was carried out by those who came from upper barbarism, as in the case of the Sumerians, and the second type was carried out by those who came from middle barbarism, as in the case of the Ottomans. While the first of these two types of transition to civilization could establish an original civilization from its own internal dynamics, the second type, since they did not have the capacity and opportunities to do this, took the superstructural relations of the civilization they destroyed and they established a similar one of the old civilization. Within the framework of these discussions, there is a question: "Can barbarian or nomadic societies establish a state?" Kıvılcımlı answers this question through Ottoman State. Accordingly, he characterizes the first establishment of the Ottoman Empire, albeit with contradictory expressions, as the failure to become a state or the transition phase to a state. Moreover, he says that "definitive statehood" occurred with the reign of Fatih. With the era of Mehmet the Conqueror, the primitive socialist solidarity values that came from barbarism, disappeared and as a result of the emergence of social classes, "definitive statehood" was achieved. As the Ottoman Empire became a state, it acquired the superstructure relations of the Byzantine Empire, which it destroyed. The reign of Fatih, which he called the Second Ottoman Empire, is ultimately the continuation of Byzantium. The period until Yıldırım Beyazıd, which

Kıvılcımlı calls the First Ottoman Empire, was a structure established by the Turks. But it is not exactly a state. Here it is followed that nomadic barbarians cannot establish a state in terms of general state theory. When they establish a state and transition to civilization, their nomadic barbarian characteristics disappear. This is a typical example of the transition from middle barbarism to civilization. The Ottoman Empire became a feudal state when it became a state and collapsed when it lost its old territorial order.

